

Ivo Dragičević

Daorski novac i prilog poznavanju optjecaja novca na daorskom području

Ivo Dragičević
Božidara Magovca 62
HR, 10020 Zagreb
dragicevic.ivo@gmail.com

UDK 904: 737.1(497.5)(398)“02/01”
737.1(398)“02/01”

Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 18. 2. 2016.
Prihvaćeno: 3. 3. 2016.

Rad tematizira daorski novac, koji je malo poznat široj stručnoj i znanstvenoj javnosti. Analizirajući dosadašnja saznanja i neobjavljene numizmatičke nalaze, autor donosi nove spoznaje o najstarijem optjecaju novca na daorskom području. U katalogu rada obrađuje se 20 primjeraka grčkoga, italskoga i ilirskog novca, koji je kovan u razdoblju od 3. do 2. st. pr. Kr. Osim daorskog novca među raznovrsnom numizmatičkom građom zastupljen je novac ilirskog dinasta Baleja, makedonskoga kralja Antigona Gonata, sirakuškoga kralja Hijerona II., spartanskoga kralja Kleomena III., apulskog grada Arpija te novac Farosa.

Ključne riječi: Daorsi, daorski novac, Daorson, Balej, Ošanjići

Daorsi coins and a contribution to the understanding of the circulation of coinage in Daorsi territory

Ivo Dragičević
Božidara Magovca 62
CROATIA, 10020 Zagreb
dragicevic.ivo@gmail.com

UDK 904: 737.1(497.5)(398)“02/01”
737.1(398)“02/01”

Original scientific paper
Received: 18. 2. 2016.
Accepted: 3. 3. 2016.

This article deals with Daorsi coinage, about which little is known among broader circles of experts and scholars. Based on an analysis of current knowledge and unpublished numismatic finds, the author provides new knowledge on the oldest circulation of coins in Daorsi territory. The catalogue consists of 20 processed exponents of Greek, Italic and Illyrian coins, which were minted from the 3rd to 2nd centuries BC. Besides the Daorsi coins, the diverse numismatic materials also include coins issued by the Illyrian ruler Ballaios, the Macedonian King Antigonus Gonatas, the Syracusan King Hiero II and the Spartan King Cleomenes III, and by the Apulian city of Arpi and the coins of Pharos.

Key words: Daorsi, Daorsi coins, Daorson, Ballaios, Ošanjići

Tijekom helenističkog doba donje porječje Neretve ima posebno istaknuto značenje u procesima stvaranja kulturnih kontakata s mediteranskim svijetom.¹ Zahvaljujući povoljnom geografskom položaju Narona je od jednostavnog emporija postala značajno lučko i trgovačko središte na dijelu istočne jadranske obale.² U naronitanskom emporiju trguju Grci i autohtoni Daorsi, a od polovice 2. st. pr. Kr. prisutni su i italjski trgovci.³ Helenističko doba naronskog područja obilježili su Daorsi, koji su pouzdano smješteni uz lijevu obalu Neretve, na području današnjih općina Stolac, Berkovići, Čapljina, Neum i Metković.⁴ Intenzivni utjecaji grčkih naseobina na Jadranu i kulturni kontakti preko trgovišta u donjem porječju Neretve postupno su stvorili uvjete da daorske zajednice prime tekovine helenističke civilizacije.⁵ Helenistički utjecaji na daorskom području iskazuju se u ostacima njihova središta na Gradini u Ošanjčićima kod Stoca⁶, koji su jedan od najznačajnijih lokaliteta helenističkog doba u jadranskom zaleđu.⁷ Raznovrsna importirana roba svjedoči o ekonomskom prosperitetu Daorsa, koji se temeljio na trgovačkom posredništvu između mediteranskog svijeta i autohtonih zajednica iz unutrašnjosti.⁸ Zahvaljujući uspješnom trgovačkom posredništvu i primjeni robno-novčane trgovine, Daorsi su tijekom helenističkog doba dosegili vrhunac ekonomskoga i kulturnog razvoja.⁹ Raznovrsna arheološka građa nađena u Ošanjčićima upućuje na intenzivne trgovačke veze s južnom Italijom, Grčkom, Makedonijom i grčkim kolonijama na istočnom Jadranu.¹⁰ Helenistički karakter prisutan je i u duhovnoj kulturi Daorsa, što se iskazuje u minijaturnoj plastici

During the Hellenistic era, the lower course of the Neretva River had particularly great significance in the creation of cultural contacts with the Mediterranean world.¹ Thanks to its favourable geographic location, Narona grew from a mere emporium into a major port and mercantile hub in that part of the Eastern Adriatic seaboard.² Greeks and the indigenous Daorsi traded in the Narona emporium, and as of the mid-2nd century BC, Italic merchants were also present.³ The Narona region during the Hellenistic era was marked by the Daorsi, who have been positively located along the left bank of the Neretva River, in the territory of the modern-day municipalities of Stolac, Berkovići, Čapljina, Neum and Metković.⁴ The strong influences of Greek communities on the Adriatic and cultural contacts at emporia/market hubs in the lower section of the Neretva Valley gradually created the conditions for the Daorsi community to assume the traits of Hellenistic civilization.⁵ Hellenistic influences on Daorsi territory are reflected in the remains of their centre at Gradina in Ošanjčići⁶, near Stolac, which is among the most important Hellenistic-era sites in the Adriatic hinterland.⁷ Various imported goods testify to the economic prosperity of the Daorsi, which was based on trade brokerage between the Mediterranean world and the indigenous communities of the interior.⁸ Thanks to successful intermediation and exchanges of commodities and money, during the Hellenistic era the Daorsi reached their peak of economic and cultural development.⁹ Various archaeological materials discovered in Ošanjčići indicate intense mercantile links with southern Italy, Greece, Macedonia and the Greek colonies in the Eastern Adriatic seaboard.¹⁰ The Hellenistic

- 1 Zaninović 2003, str. 277; Marijan 2011, str. 26.
- 2 Gabričević 1980, str. 161-162; Bojanovski 1988, str. 118-119.
- 3 Zaninović 1980, str. 174; Zaninović 2003, str. 282; Šešelj 2009, str. 499.
- 4 Wilkes 1969, str. 164; Marić 1973b, str. 123; Zaninović 2003, str. 281-282.
- 5 Marić 2000, str. 40-41; Marijan 2011, str. 33-34.
- 6 Službeni naziv tog stolačkog naselja je Ošanjčići, a ne Ošanići, kako su to brojni autori koristili u prijašnjim znanstvenim i stručnim radovima. Vidi službenu web stranicu općine Stolac i *Statistički bilten* Federalnog zavoda za statistiku BiH br. 195/2013, str. 79.
- 7 Marić 2000, str. 45.
- 8 Basler 1971, str. 335; Marić 1973, str. 182; Marić 1977, str. 39-46; Katić 2002, str. 430; Šešelj 2009, str. 291-292; Miše 2010, str. 87, 106-107; Marijan 2011, str. 31-33.
- 9 Marić 1985, str. 50; Marić 2000, str. 44.
- 10 Marić 2000, str. 44; Zaninović 2003, str. 281; Šešelj 2009, str. 499.

- 1 Zaninović 2003, p. 277; Marijan 2011, p. 26.
- 2 Gabričević 1980, pp. 161-162; Bojanovski 1988, pp. 118-119.
- 3 Zaninović 1980, p. 174; Zaninović 2003, p. 282; Šešelj 2009, p. 499.
- 4 Wilkes 1969, p. 164; Marić 1973b, p. 123; Zaninović 2003, pp. 281-282.
- 5 Marić 2000, pp. 40-41; Marijan 2011, pp. 33-34.
- 6 The official name of this Stolac community is Ošanjčići, and not Ošanići, as numerous scholars wrote in previous scholarly and technical works. See the official website of the Stolac Municipality and *Statistički bilten* (Statistical Bulletin) of the Federal Statistics Bureau of Bosnia-Herzegovina, no. 195/2013, p. 79.
- 7 Marić 2000, p. 45.
- 8 Basler 1971, p. 335; Marić 1973, p. 182; Marić 1977, pp. 39-46; Katić 2002, p. 430; Šešelj 2009, pp. 291-292; Miše 2010, pp. 87, 106-107; Marijan 2011, pp. 31-33.
- 9 Marić 1985, p. 50; Marić 2000, p. 44.
- 10 Marić 2000, p. 44; Zaninović 2003, p. 281; Šešelj 2009, p. 499.

Karta 1. Rasprostranjenost daorskog novca (priredio: I. Dragičević) 1. Starogradsko polje, otok Hvar 2. Narona 3. Ošanjici 4. Suzina, Dabarsko polje

Map 1. Distribution of Daorsi coins (prepared by: I. Dragičević) 1. Starogradsko polje, island of Hvar 2. Narona 3. Ošanjici 4. Suzina, Dabarsko polje

kulturnog karaktera.¹¹ Kovanje vlastitog novca i primjena grčkog pisma dodatno potvrđuju usvajanje helenističkih tekovina u materijalnoj kulturi Daorsa.

Prvi primjerci brončanog daorskog novca dospjeli su tijekom druge polovine 18. stoljeća u Carsku numizmatičku zbirku u Beču.¹² Riječ je o maloj i velikoj nominali daorskog novca (kat. br. 1 i 2), nepoznatog mjesta nalazišta i okolnosti nalaza.¹³ Tijekom 1884. godine berlinski muzej je od nepoznatog trgovca u Beču otkupio mali daorski novac (kat. br. 3), koju je Alfred von Sallet atribuirao nepoznatom daorskom gradu naziva Daorsi u Iliriji.¹⁴ Nakon nepunih 120 godina od objave prvoga daorskog novca otkriveni su ostatci središnjega daorskog naselja u Ošanjicima kod Stoca.¹⁵ Dugi niz godina spoznaje o daorskom novcu temeljile su se na tri primjerka novca iz bečke i berlinske numizmatičke zbirke.¹⁶ Važni podatci o najstarijem optjecaju novca na području Ilirije i

character was also present in the spiritual culture of the Daorsi, which is reflected in miniature cult-related sculptures.¹¹ The minting of their own coins and the use of Greek script additionally confirmed the adoption of Hellenistic qualities in the material culture of the Daorsi.

The first examples of Daorsi bronze coins made their way to the Imperial Coin Collection in Vienna in the latter half of the 18th century.¹² These were two Daorsi coins, one with a low and the other with a high denomination (cat. no. 1 and 2); their find-site and find circumstances are unknown.¹³ In 1884, a museum in Berlin purchased from an unidentified merchant in Vienna a small Daorsi coin (cat. no. 3), which Alfred von Sallet attributed to an unknown Daorsi city, which he called Daorsi, in Illyria.¹⁴ Just a little under 120 years after the publication of the first Daorsi coins, the remains of the central Daorsi settlement was discovered in Ošanjici near Stolac.¹⁵ For many years, knowledge on Daorsi coins was based on the three coins from the Vienna and Berlin coin collections.¹⁶ Vital data on the oldest circulation of coins in the territory of Illyria and later the Roman province of Dalmatia were recorded in the works of Carl Patsch, who dealt with the Daorsi ethnic community and their monetary activity in several studies.¹⁷ The exhibits in the antiquity collection of the National Museum in Sarajevo include replicas of Daorsi coins from the coin collections in Vienna and Berlin.¹⁸ In the older scholarly literature, several pieces of intriguing data have been recorded on the find-sites of Daorsi coins, which many scholars have overlooked. The French travel-

11 Marić 1979, str. 47-51; Marić 1985, str. 50.

12 Eckhel 1775, str. 95-96; Eckhel 1779, str. 98; Eckhel 1794, str. 155.

13 U katalogu rada objavljuju se prvi put fotografije i točni metrički podatci daorskog novca iz numizmatičke zbirke Muzeja povijesti umjetnosti u Beču, na čemu zahvaljujem kustosu dr. Klausu Vondrovecu. Fotografije kat. br. 1. i 2. © Kunsthistorisches Museum, Wien.

14 Von Sallet 1885, str. 68. Zahvaljujem kolegama dr. Alexi Küter i prof. dr. Bernhardu Weisseru iz berlinskog muzeja na ustupanju neobjavljenih fotografija i podataka za daorski novac. Fotografija kat. br. 3 Reinhard Saczewski, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin.

15 Hörmann, Radimsky 1892, str. 42-45; Hörmann, Radimsky 1894, str. 37-40.

16 Brunšmid 1898, str. 74-75; Patsch 1922, str. 41-42.

11 Marić 1979, pp. 47-51; Marić 1985, p. 50.

12 Eckhel 1775, pp. 95-96; Eckhel 1779, p. 98; Eckhel 1794, p. 155.

13 Photographs and precise measurements of the Daorsi coins from the Kunsthistorisches Museum in Vienna are published for the first time in the catalogue herein, for which I would like to thank that museum's curator, Dr. Klaus Vondrovec. Photographs under cat. no. 1 and 2, © Kunsthistorisches Museum, Vienna.

14 Von Sallet 1885, p. 68. I would like to thank by colleagues Dr. Alexa Küter and Prof. Dr. Bernhard Weisser from the Berlin museum for providing unpublished photographs and data on the Daorsi coin. Photograph under cat. no. 3 by Reinhard Saczewski, Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin.

15 Hörmann, Radimsky 1892, pp. 42-45; Hörmann, Radimsky 1894, pp. 37-40.

16 Brunšmid 1898, pp. 74-75; Patsch 1922, pp. 41-42.

17 Patsch 1901, pp. 2231-2232; Patsch 1902, pp. 399-401; Patsch 1922.

18 Patsch 1914, pp. 143-144; the replicas of Daorsi coins were donated by C. Patsch on 25 Feb. 1902, inv. no. 8903, 8904 and 8905, National Museum, Sarajevo.

kasnije rimske provincije Dalmacije zabilježeni su u djelima Carla Patscha, koji je više puta tematizirao etničku zajednicu Daorsa i njihovu monetarnu aktivnost.¹⁷ Među izlošcima u antičkoj zbirci Zemaljskog muzeja u Sarajevu nalazile su se replike daorskog novca iz numizmatičkih zbirki u Beču i Berlinu.¹⁸ U starijoj znanstvenoj literaturi zabilježeno je nekoliko zanimljivih podataka o nalazištima daorskog novca, što je promaknulo mnogim autorima. Francuski putopisac François Charles Hugues Laurent Pouqueville navodi da je na lokalitetu Val Daorso u Albaniji vidio brončani novac s prikazom glave golobradog Apolona pokrivenog šeširo, a na reversu hrastov vijenac s grčkim natpisom ΔΑΟΡΣΩΝ.¹⁹ Na navedeni podatak prvi se osvrnuo Antonio Baldacci, koji je prema opisu prepoznao daorski novac te ispravio Pouquevilleov navod sukladno Eckhelovu katalogu.²⁰ Šime Ljubić donosi vrijedan podatak o strukturi numizmatičkih nalaza iz Starogradske polja (ΧΩΡΑ ΦΑΡΟΥ), gdje prema njegovu navodu prevladavaju novci Daorsa, makedonskih vladara, Korkire Melaine (*Korkyra Melaina*), Ise (*Issa*) i Herakleje.²¹ Važan podatak zapisao je don Frane Bulić na margini primjerka knjige Josipa Brunšmida, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, u knjižnici Arheološkog muzeja u Splitu, gdje je na str. 74. ispod poglavlja *Daorsi* zabilježeno kako se vrlo dobro očuvan primjerak daorskog novca nađenog 1909. u Naroni nalazi u privatnoj zbirci suca Girolama Moscovite.²² Tijekom arheoloških istraživanja provedenih godine 1956. na Gradini u Ošanjićima Đuro Basler je našao prvi daorski novac na prostoru političkoga, kulturnoga i ekonomskog

writer François Charles Hugues Laurent Pouqueville noted that at the Val Daorso site in Albania he saw a bronze coin bearing an image of a beardless Apollo wearing a hat, with an oak-leaf garland and the Greek inscription ΔΑΟΡΣΩΝ on the reverse.¹⁹ The first to refer to this information was Antonio Baldacci, who based on the description recognized it as a Daorsi coin and corrected Pouqueville's assessment in line with Eckhel's catalogue.²⁰ Šime Ljubić provided valuable data on the structure of the coin finds from Starogradske polje (ΧΩΡΑ ΦΑΡΟΥ), where in his view coins of the Daorsi, Macedonian rulers, Korkyra Melaina, Issa and Heraclea predominated.²¹ An important notation was made by Fr. Frane Bulić on the margins of a copy of the book by Josip Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, held in the library of the Archaeological Museum in Split, where on p. 74, below the chapter entitled *Daorsi*, it is noted that a very well-preserved example of a Daorsi coin found in Naronia in 1909 was held in the private collection of a judge named Girolamo Moscovita.²² During archaeological research conducted at Gradina in Ošanjići in 1956, Đuro Basler found the first Daorsi coins in the area of the political, cultural and economic hub of the Daorsi (cat. no. 4).²³ Thereafter, two examples of Daorsi coins found during archaeological research in Ošanjići in 1974 and 1975 (cat. no. 5 and 6)²⁴ were published. In a work on the navigational/technical features of the military

17 Patsch 1901, str. 2231-2232; Patsch 1902, str. 399-401; Patsch 1922.

18 Patsch 1914, str. 143-144; replike daorskog novca donirao je C. Patsch 25. 2. 1902., inv. br. 8903, 8904 i 8905, Zemaljski muzej, Sarajevo.

19 Pouqueville 1826, str. 319; brončani novac viđen je u blizini rta Gjuhëzës, na poluotoku Karaburun, zapadno od Orika. Autor ne donosi crtež novca niti navodi podatak u kojoj se zbirci nalazi.

20 Baldacci 1919, str. 3.

21 Ljubić 1873; Ljubić 1996, str. 74; Kirigin 2003, str. 149; prema navedenim podatcima možemo zaključiti da je na Starogradske polju nađeno više primjeraka novca, a možda su primjerci daorskog novca iz zbirke u Beču, Berlinu i Splitu dospjeli s Hvara ili s područja donjeg porječja Neretve. Ljubićev podatak o brojnim primjercima novca Korkire Melaine valja preispitati. Riječ je o iznimno rijetkom novcu, stoga možemo pretpostaviti da je Ljubić vjerojatno vidio novac Korkire, koje su znatno zastupljenije na nalazištima istočne jadranske obale od novca Korkire Melaine.

22 Marić 1996, str. 30.

19 Pouqueville 1826, p. 319; a bronze coin was seen near Cape Gjuhëzës, on the Karaburun Peninsula west of Oricum. The author did not provide a sketch of the coin nor name the collection in which it was held.

20 Baldacci 1919, p. 3.

21 Ljubić 1873; Ljubić 1996, p. 74; Kirigin 2003, p. 149; according to these data, we may conclude that several examples of coins were discovered at Starogradske polje, and that perhaps the examples of Daorsi coins in the collections in Vienna, Berlin and Split came from Hvar or the area along the lower course of the Neretva River. Ljubić's data on numerous examples of coins Korkyra Melaina should be re-examined. This is an exceptionally rare currency, so it must be assumed the Ljubić saw coins from Korkyra, which were much more common at sites in the Eastern Adriatic seaboard than coins from Korkyra Melaina.

22 Marić 1996, p. 30.

23 Basler 1956, pp. 79-94; Basler 1971, pp. 335-336.

24 Marić 1976, pp. 254-255; I would like to thank Adnan Busuladžić, Ph.D., Andrijana Pravidur, Ph.D., and Ana Marić for making available the Daorsi coins from the coin collection of the National Museum in Sarajevo. Cat. no. 4, 5 and 6 were photographed by Ivo Dragičević. The Daorsi coins (cat. no. 5, 6, and 9) from the numismatic collection of the National Museum in

središta Daorsa (kat. br. 4).²³ Nakon toga objavljena su dva primjerka daorskog novca nađena tijekom arheoloških istraživanja na Ošanjićima 1974. i 1975. godine (kat. br. 5 i 6).²⁴ U radu o pomorsko-tehničkim osobinama ratnih i trgovačkih brodova prikazanih na daorskom novcu objavljen je crtež četvrtog primjerka daorskog novca nađenog 1976. na Ošanjićima (kat. br. 9).²⁵ U numizmatičkom fundusu Arheološkog muzeja u Splitu nalaze se dva daorska novca nepoznatog mjesta nalazišta (kat. br. 7 i 8).²⁶ Daorski novac (kat. br. 8) otkupljena je u fundus Arheološkog muzeja u Splitu iz zbirke Karla Stockerta.²⁷ Sredinom osamdesetih godina primjerak male nominale daorskog novca (kat. br. 10) nađen je u Suzini kod Berkovića u Dabarskom polju.²⁸ Dosad je poznato ukupno 10 komada daorskog novca, koji je kovan u dvije nominale, od čega su 4 nađena na Ošanjićima (kat. br. 4, 5, 6 i 9) i jedan u Suzini (kat. br. 10). Za 5 komada daorskog novca nisu poznata mjesta i okolnosti nalaza (kat. br. 1, 2, 3, 7 i 8), a vjerojatno potječu iz Dalmacije i Hercegovine. U numizmatičkoj zbirci Muzeja Slavonije u Osijeku tri novca atribuirana su Daorsima, a radi se o novcu ilirskih kovnica na južnom Jadranu.²⁹ Može se zaključiti da je daorski novac zabilježen na sljedećim lokalitetima: Starogradsko polje, Naron, Gradina u Ošanjićima i Suzina (karta 1).

Primjerci daorskog novca (kat. br. 4-9) objavljeni u drugoj polovici 20. stoljeća potaknuli su raspravu o problematici daorskog novca u znanstvenoj literaturi. Raspravljalo se o likovnim prikazima na daorskom

and mercantile vessels depicted on Daorsi coins, a sketch of a Daorsi coin found in Ošanjići in 1976 (cat. no. 9) was published.²⁵ The coin collection of the Archaeological Museum in Split holds two Daorsi coins whose find-site is not known (cat. no. 7 and 8).²⁶ A Daorsi coin (cat. no. 8) was purchased for the collection of the Archaeological Museum in Split from the Karl Stockert collection.²⁷ In the mid-1980s, a low-denomination Daorsi coin (cat. no. 10) was discovered in Suzina, near Berkovići in Dabarsko polje.²⁸ Thus far, a total of 10 Daorsi coins, minted in two denominations, are known to exist; four of them were discovered at Ošanjići (cat. no. 4, 5, 6 and 9) and one in Suzina (cat. no. 10). The find-sites and discovery circumstances of five Daorsi coins (cat. no. 1, 2, 3, 7 and 8) remain unknown, but they probably originated in Dalmatia and Herzegovina. Three coins held in the collection of the Museum of Slavonia in Osijek have been attributed to the Daorsi, and they are coins from the Illyrian mints in the southern Adriatic seaboard.²⁹ It may be concluded that Daorsi coins were recorded at the following sites: Starogradsko polje, Naron, Gradina in Ošanjići and Suzina (map 1).

Examples of Daorsi coins (cat. no. 4-9) published in the latter half of the 20th century prompted debate on the problems surrounding Daorsi coinage in the scholarly literature. The artistic images on the Daorsi coins were discussed, as well as their typology, chronology and distribution. In the older literature it was assumed that the image on the obverse of Daorsi coins represents the god Hermes wearing a petasus.³⁰ The absence of typical iconographic elements in the artistic portrayal typical of the god Hermes led to the hypothesis that the image on the obverse actually

23 Basler 1956, str. 79-94; Basler 1971, str. 335-336.

24 Marić 1976, str. 254-255; zahvaljujem dr. Adnanu Busulađiću, dr. Andrijani Pravidur i Ani Marić na ustupanju daorskih novaca iz numizmatičke zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Kat. br. 4, 5 i 6 fotografirao Ivo Dragičević. Daorski novci (kat. br. 5, 6 i 9) iz numizmatičke zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu nemaju dodijeljen inventarni broj, stoga se ne navode u katalogu rada.

25 Kozličić 1981, str. 175; kat. br. 9 fotografirala Ana Marić, Zemaljski muzej Sarajevo. Tri daorska novca iz numizmatičke zbirke Zemaljskog muzeja u Sarajevu (kat. br. 5, 6 i 9) nisu uvedene u muzejskim inventarnim knjigama, pa se stoga u katalogu rada donose bez inventarnih brojeva.

26 Marović 1976, str. 229-331; Bonačić Mandinić 2004, str. 104-106. Zahvaljujem kolegici Maji Bonačić Mandinić iz Arheološkog muzeja u Splitu na ustupanju fotografija daorskog novca. Kat. br. 7 i 8 fotografija: AM Split.

27 Stockert 1919, str. 127; Marović 1976, str. 230.

28 Taj se primjerak nalazi u vlasništvu prof. dr. Miroslava Palamete, kojem zahvaljujem na dopuštenju objave daorskog novca.

29 Göricke Lukić 2004, str. 108.

Sarajevo did not have inventory numbers assigned to them, so they are not cited the catalogue.

25 Kozličić 1981, p. 175; cat. no. 9 was photographed by Ana Marić, National Museum, Sarajevo. The three Daorsi coins from the coin collection of the National Museum in Sarajevo (cat. no. 5, 6 and 9) were not entered in the museum's inventory logs, so the catalogue herein cites them without inventory numbers.

26 Marović 1976, pp. 229-331; Bonačić Mandinić 2004, pp. 104-106. I would like to thank my colleague Maja Bonačić Mandinić from the Archaeological Museum in Split for making available photographs of the Daorsi coins. Cat. no. 7 and 8 photographs from: AM Split.

27 Stockert 1919, p. 127; Marović 1976, p. 230.

28 This example is owned by Prof. Miroslav Palameta, Ph.D., whom I thank for allowing the publication of the Daorsi coins.

29 Göricke Lukić 2004, p. 108.

30 Von Schlosser 1893, p. 42; Brunšmid 1898, p. 75; Patsch 1901, pp. 2231-2232; Basler 1971, p. 336.

novcu, potom o tipologiji, kronologiji i rasprostranjenosti daorskog novca. U starijoj literaturi pretpostavljalo se da lik na aversu daorskog novca predstavlja boga Hermesa s petastom.³⁰ Nedostatak tipičnih ikonografskih elemenata na likovnom prikazu svojstvenih za boga Hermesa potaknuo je pretpostavku da lik na aversu prikazuje portret daorskog vladara.³¹ Na aversu daorskog novca prikazano je poprsje mladolikog muškarca bez brade u profilu nadesno, koji na glavi nosi kapu kalotastog oblika ukrašenu sitnim kvržicama. Čvornatom strukturom graveri daorskog novca istaknuli su prikaz materijala i ukrasnih elemenata kape prikazane na aversu, koja je zasigurno vezana uz lokalne tradicije i društvene funkcije viših slojeva. Iako je prikaz kape vrlo stiliziran, možemo pretpostaviti kako je riječ o kausiji, koja se tijekom helenističkog doba iz Makedonije raširila na područje Ilirije.³² D. Rendić-Miočević smatra kako nije riječ o kausiji, ni petazu, već o vrsti kacige kakve nalazimo na likovnim prikazima u željeznodobnoj situlskoj umjetnosti.³³ Portret na aversu daorskog novca odlikuju realistička svojstva lica, naglašena modelacija nosa i ravno oblikovana frizura. Na poprsju je prikazan ogrtač pričvršćen fibulom. Kombinaciju kausije (*καυσία*), ogrtača (*χλαμύς*) i čizama (*κρηπίδες*) nosili su makedonski vladari, dostojanstvenici i pripadnici vojnih postrojba, što potvrđuju antički izvori, minijature figurine, novac, kameje, pečatnjaci i kamena plastika.³⁴ Sličan likovni prikaz glave muškarca s kausijom nalazimo na prstenu nađenom u devastiranoj grobnjoj cjelini u Viru kod Posušja.³⁵

U razdoblju od 3. do 1. st. pr. Kr. pomorstvo i gusarstvo imaju posebno značenje među južnojadranskim ilirskim zajednicama. Važnost pomorstva ističe se stiliziranim prikazima brodova na reversima novca ilirskih kovnica.³⁶ Ekonomski prosperitet Daorsa temeljio se na brodarstvu i intenzivnoj pomorskoj, riječnoj i kopnenoj trgovini. U prilog tome svjedoče reversi daorskog novca s prikazom trgovačkih (kat. br. 1, 3, 4, 5 i 10) i ratnih brodova (kat. br. 2, 6, 7, 8 i 9) s legendom etnonima u genitivu množine *ΔΑΟΡΣΩΝ*. Analiza maritimnih značajki brodova s likovnih prikaza na daorskom novcu pokazuje kako su trgovački

depicts a Daorsi ruler.³¹ The obverse on these Daorsi coins shows the bust of a youngish, beardless man in right profile, wearing a calotte-shaped hat adorned with tiny nodules. The knotted structure was used by the coin engravers to emphasize the depiction of materials and decorative elements on the hat shown on the obverse, which were certainly linked to local traditions and the social functions of the upper classes. Even though the depiction of the hat is quite stylized, it may be assumed that it was a kausia, which spread to Illyrian territory from Macedonia during the Hellenistic era.³² D. Rendić-Miočević believed that it was neither a kausia nor a petasus, but rather a type of helmet that can be found on figural images in Iron Age situla art.³³ The portrait on the obverse of Daorsi coins has realistic facial properties, prominent modelling of the nose and a hair combed straight. The bust also shows a robe fastened by a fibula. The combination of kausia (*καυσία*), robe/chlamys (*χλαμύς*) and boots (*κρηπίδες*) were worn by Macedonian rulers, dignitaries and members of military units, which has been confirmed by sources from Antiquity, i.e., miniature figurines, coins, cameos, stamp rings and stone sculpture.³⁴ A similar artistic portrayal of a male head with a kausia can be seen on a ring found in a devastated grave unit in Vir, near Posušje.³⁵

In the period from the 3rd to 1st centuries BC, sailing and piracy had a special significance in southern Adriatic Illyrian communities. The importance of navigation was underscored by the stylized portrayals of ships on the reverse sides of coins from Illyrian mints.³⁶ The economic prosperity of the Daorsi was based on shipping and intensive marine, riverine and overland trade. This is demonstrated by the reverse sides of Daorsi coins showing merchant (cat. no. 1, 3, 4, 5 and 10) and military ships (cat. no. 2, 6, 7, 8 and 9) bearing a legend of the ethnonym in the genitive plural: *ΔΑΟΡΣΩΝ*. An analysis of the maritime features on the ships from the portrayals on Daorsi coins shows that the merchant ships were 10 to 15 m long, with an effective capacity of 10 to 18 tons, while with their oars and cross-masts they could reach a speed of roughly 8 knots. Daorsi military ships were approximately 15 m long with a carrying capacity of roughly 15 tons, and they were used to secure the marine zone

30 Von Schlosser 1893, str. 42; Brunšmid 1898, str. 75; Patsch 1901, str. 2231-2232; Basler 1971, str. 336.

31 Rendić Miočević 1965, str. 87; Marić 1973a, str. 254-255; Rendić Miočević 1973, str. 10-14; Marović 1976, str. 230.

32 Cambi 2002, str. 23-24; Janssen 2007, str. 43-45, 277.

33 Rendić-Miočević 1973, str. 19.

34 Janssen 2007, str. 37-38.

35 Marić 1962, str. 70, T. III, 17-17a.

36 Kos 1998, str. 120, 206, 317-318; Škegro 1999, str. 218-219.

31 Rendić Miočević 1965, p. 87; Marić 1973a, pp. 254-255; Rendić Miočević 1973, pp. 10-14; Marović 1976, p. 230.

32 Cambi 2002, pp. 23-24; Janssen 2007, pp. 43-45, 277.

33 Rendić-Miočević 1973, p. 19.

34 Janssen 2007, pp. 37-38.

35 Marić 1962, p. 70, P. III, 17-17a.

36 Kos 1998, pp. 120, 206, 317-318; Škegro 1999, pp. 218-219.

brodovi imali dužinu od 10 do 15 m, korisnu nosivost od 10 do 18 t, a pokretani su snagom vesla i križnim jarbolima, postižući brzinu oko 8 čvorova. Daorski ratni brodovi dužine oko 15 m i nosivosti oko 15 t služili su za osiguranje akvatorija Neretvanskog kanala (Manijski zaljev) i rijeke Neretve, gdje se obavljala daorska pomorska i riječna trgovina.³⁷ Autohtono brodarstvo razvijalo se u akvatoriju Neretvanskog kanala i donjeg toka Neretve uz utjecaje grčko-mediteranske brodogradnje.³⁸ Daorski trgovački brodovi dopremali su autohtonu robu (poljodjelski i stočarski proizvodi, rude) iz unutrašnjosti, potrebnu Grcima iz Grčke i stanovnicima grčkih naseobina na Jadranu, a od njih su uvozili keramičko posuđe, amfore, vino, ulje i raznu luksuznu robu.³⁹ Na predgradinskom prostoru Banje u Ošanjićima nalazilo se najveće kopneno trgovište na sjeverozapadu Ilirije, gdje je bilo više nepravilno ograđenih prostora za držanje stoke i objekata namijenjenih skladištenju raznovrsne robe. U jednom skladišnom objektu na zaravni Banje otkriveni su ulomci 94 amfore.⁴⁰ Pojedini autori smatraju da su Daorsi nakon propasti Ilirskoga Kraljevstva dobili određene ingerencije u Naroni, što je pogodovalo njihovoj pomorskoj nadmoći, snažnom gospodarskom razvoju i akumuliranju bogatstva na posredničkoj razmjeni dobara.⁴¹

Krajem 19. stoljeća J. Brunšmid donosi osnovnu tipologiju i kronologiju daorskog novca na osnovi primjeraka iz bečkoga i berlinskog muzeja.⁴² U tipološkom smislu Brunšmid je donio osnovnu podjelu daorskog novca na veliku nominalu (tip 1) i malu nominalu (tip 2).⁴³ Iz skupine velike nominale (tip 1) mogu se izdvojiti tri varijante, dok je skupina male nominale (tip 2) homogena (kat. br. 1, 3 i 10). Težina daorskog novca varira ovisno o konzistentnosti brončanog lijeva i očuvanosti novca; tako je u skupini velike nominale raspon mase od 5,30 do 4,27 g, a u skupini male nominale od 2,70 do 2,15 g.

Prve emisije ilirskog novca s prikazom poprsja muškarca s kausijom na aversu i ilirske lađe na reversu uvodi kralj Gentije. Nakon propasti Ilirskog kraljevstva navedeni Gentijev tip preuzimaju kovnice etničkih zajednica Daorsa (*ΔΑΟΡΣΩΝ*) i Labeata (*ΛΑΒΙΑΤΑΝ*) te ilirska središta Skodra (*ΣΚΟΔΡΙΝΩΝ*)

of the Neretva Channel (Manii Gulf) and the Neretva River, where Daorsi maritime and riverine trade was conducted.³⁷ Indigenous shipping developed in the marine zone of the Neretva Channel and the lower course of the Neretva River under the influence of Graeco-Mediterranean shipbuilding.³⁸ Daorsi merchant ships conveyed local goods (agricultural and livestock products, ores) from the interior that were needed by the Greeks in Greece and the residents of Greek settlements on the Adriatic coast, while they imported from the latter ceramics, amphorae, wine, oil and various luxury goods.³⁹ The largest inland emporium in north-western Illyria was located at the ruins of a former hillfort and settlement called Banja in Ošanjići, where there were several irregularly partitioned facilities to hold livestock, as well as structures meant to store various types of goods. Fragments of 94 amphorae were discovered in one storage area on the Banja plateau.⁴⁰ Individual scholars believe that after the collapse of the Illyrian Kingdom, the Daorsi gained some authority over Naronia, which facilitated their maritime dominance, intense economic development and accumulation of wealth as intermediaries in the exchange of goods.⁴¹

At the end of the 19th century, J. Brunšmid compiled a basic typology and chronology of Daorsi coins based on the examples held in the Vienna and Berlin museums.⁴² In the typological sense, Brunšmid established the basic division of Daorsi coins into those with a high denomination (type 1) and a low denomination (type 2).⁴³ Three variants can be distinguished in the high denomination group (type 1), while the low denomination group (type 2) is homogenous (cat. no. 1, 3 and 10). The weight of Daorsi coins varies depending on the consistency of the cast bronze and the condition of the coins; thus, in the high denomination group, the mass ranges from 5.3 to 4.27 g, while in the low denomination group it ranges from 2.7 to 2.15 g.

The first issue of Illyrian coinage featuring a bust of a man wearing a kausia on the obverse side and an Illyrian ship on the reverse was introduced by King Gentius. After the collapse of the Illyrian Kingdom, this Gentius type was assumed by the mints of the Daorsi (*ΔΑΟΡΣΩΝ*) and Labeatae (*ΛΑΒΙΑΤΑΝ*) ethnic communities, and the Illyrian centres of Scodra

37 Ceka 1972, str. 155; Kozličić 1981, str. 164-170.

38 Kozličić 1981, str. 176.

39 Kozličić 1981, str. 178-180.

40 Marić 1996, str. 18-19; Marijan 2001, str. 18.

41 Marić 1989, str. 58-59; Zaninović 2003, str. 282.

42 Brunšmid 1898, str. 74-75.

43 Brunšmid 1898, str. 75.

37 Ceka 1972, p. 155; Kozličić 1981, pp. 164-170.

38 Kozličić 1981, p. 176.

39 Kozličić 1981, pp. 178-180.

40 Marić 1996, pp. 18-19; Marijan 2001, p. 18.

41 Marić 1989, pp. 58-59; Zaninović 2003, p. 282.

42 Brunšmid 1898, pp. 74-75.

43 Brunšmid 1898, p. 75.

i Lisos (*ΛΙΣΣΙΤΑΝ*).⁴⁴ Posebno značenje u proučavanju ilirske numografije ima nalaz labeatskog novca, koji je nađen 1971. godine, tijekom arheoloških istraživanja grobne humke na lokalitetu Kukës u sjeveroistočnoj Albaniji.⁴⁵ Emisije daorskoga i labeatskog novca pokazuju najviše zajedničkih obilježja, koji se posebno iskazuju u ikonografiji likovnih prikaza na njihovim aversima i reversima. Analizom tipova, likovnih prikaza i metroloških vrijednosti emisija autonomnog novca Ilirije, može se uočiti postojanje određenoga monetarnog sustava nužnog za usklađivanje trgovačko-gospodarskih odnosa ilirskih zajednica na južnom dijelu Jadrana.⁴⁶ Nakon mirovnog ugovora u Skodri 168./167. g. pr. Kr. Daorsi su kao rimski saveznici nagrađeni autonomijom i oslobođenjem od poreznih obveza.⁴⁷ Savezništvo s Rimom jamčilo je očuvanje daorskog teritorija i njihovog društveno-političkog uređenja, a trgovački odnosi s Isejskim savezom, Farosom i Rimskom Republikom omogućili su im ekonomski prosperitet. U svrhu isticanja suvereniteta i ekonomske nezavisnosti Daorsi, kao i ostale povlaštene ilirske zajednice, kuju vlastiti novac. Većina autora suglasna je u pogledu datacije daorskog novca, navodeći da su pravo kovanja novca stekli nakon poraza ilirskog kralja Gentija 168. g. pr. Kr.⁴⁸ Malobrojni nalazi daorskog novca ukazuju na kratkotrajnu monetarnu aktivnost, a dosadašnja nalazišta na ograničenu rasprostranjenost (karta 1). Posebno značenje za proučavanje daorskih gospodarskih djelatnosti imaju mnogobrojni nalazi iz ostave nađene na akropoli u Ošanjićima.⁴⁹ Analizom raznovrsnog kovačkog i juvelirskog alata zastupljenog u ostavi, može se pretpostaviti da se daorski novac kovao u njihovom središtu u Ošanjićima. Unatoč izraženoj srodnosti s novcem Labeata, Skodre i Lisosa, daorski novac karakteriziraju znatno detaljniji likovni prikazi na aversima i reversima te legenda etnonima gravirana u jednom redu.

Među oskudnim podacima u antičkim izvorima našli smo etnonim Daorsa zabilježen čak u 8 inačica.⁵⁰ Fragmentirani podatak kod Hekateja (5. st. pr. Kr.), koji prenosi Stjepan Bizantinac (6. st.), da su Δάρσιοι ἔθνος Θράκιον (Ἐκαταῖος Εὐρώπῃ) naveo je

(ΣΚΟΔΡΙΝΩΝ) and Lissus (*ΛΙΣΣΙΤΑΝ*).⁴⁴ The find of a Labeate coin, discovered in 1971 during archaeological research at the Kukës site in north-eastern Albania,⁴⁵ has particular importance to the numismatography of Illyrian coins. The issues of Daorsi and Labeate coins exhibit the most common features, which are particularly apparent in the iconography of the images on their obverse and reverse sides. Based on an analysis of types, imagery and metrological values of the issues of Illyrian indigenous coinage, one may discern the existence of a certain monetary system necessary to the harmony of trade and economic relations among the Illyrian communities of the south Adriatic seaboard.⁴⁶ After the peace treaty concluded in Scodra in 168/167 BC, the Daorsi, as Roman allies, were rewarded with autonomy and exempted from taxation.⁴⁷ An alliance with Rome guaranteed the preservation of Daorsi territory and their socio-political order, while trade relations with the Issaeian alliance, Pharos and the Roman Republic ensured their economic prosperity. In the interest of demonstrating their sovereignty and economic independence, the Daorsi, like other privileged Illyrian communities, minted their own coins. Most scholars agree on the chronological dating of Daorsi coins, stating that they secured the right to mint coins after the defeat of the Illyrian King Gentius in 168 BC.⁴⁸ The few finds of Daorsi coins indicate brief monetary activity, while all previous find-sites indicate limited distribution (map 1). The numerous finds from hoard discovered at the acropolis in Ošanjići are particularly important to the study of Daorsi economic activities.⁴⁹ Based on an analysis of various smithery and jeweller's tools present in the hoard, it may be assumed that the Daorsi coins were minted in their centre in Ošanjići. Despite the notable similarity to the coins of the Labeatae and those from Scodra and Lissus, the Daorsi coins were characterized by considerably more detailed artistic images on the obverse and reverse sides and legends featuring their ethnonym engraved in a single line.

Among the meagre data in sources from Antiquity, I have found as many as eight variations of the Daorsi ethnonym.⁵⁰ Some fragmentary data provided by

44 Rendić Miočević 1973, str. 13; Rendić Miočević 1988, str. 10-12.

45 Jubani 1972, str. 69.

46 Rendić Miočević 1973, str. 10-11.

47 Liv. 45.26, 13-15; Cabanes 2002, str. 174; Šašel-Kos 2005, str. 288.

48 Eckhel 1794, str. 155; Von Sallet 1885, str. 68; Brunšmid 1898, str. 74; Marić 1973a, str. 257; Marović 1976, str. 229-230; Kos 1998; Ciolek 2011, str. 173-175.

49 Marić 1979, str. 63-65.

50 Patsch 1901, str. 2231-2232; Marić 1973, str. 110-111.

44 Rendić Miočević 1973, p. 13; Rendić Miočević 1988, pp. 10-12.

45 Jubani 1972, p. 69.

46 Rendić Miočević 1973, pp. 10-11.

47 Liv. 45.26, 13-15; Cabanes 2002, p. 174; Šašel-Kos 2005, p. 288.

48 Eckhel 1794, p. 155; Von Sallet 1885, p. 68; Brunšmid 1898, p. 74; Marić 1973a, p. 257; Marović 1976, pp. 229-230; Kos 1998; Ciolek 2011, pp. 173-175.

49 Marić 1979, pp. 63-65.

50 Patsch 1901, pp. 2231-2232; Marić 1973, pp. 110-111.

C. Patscha da oblik etnonima iz Hekatejeva podatka poveže s Daorsima u Iliriji.⁵¹ Tezu o tračkom podrijetlu Daorsa prihvatio je John J. Wilkes, kao i Géza Alföldy, uz opasku da rezultati onomastičke analize daorskog područja ukazuju na pripadnost jugoistočnom ilirskom imenskom području.⁵² Bugarski znanstvenici odbacuju povezanost Darsija s Daorsima u Iliriji, te Hekatejev podatak povezuju s autohtonom zajednicom Darsija u Trakiji.⁵³ Na osnovi legende *ΔΑΟΡΣΩΝ* na reversu daorskog novca izvedena je pretpostavka naziva etnija i središnjeg naselja kao *Daorsoi* (*ΔΑΟΡΣΟΙ*).⁵⁴ Na to ukazuje i izvorni oblik *Daorsoi* u djelu Polibija iz 2. st. pr. Kr., dok se druge inačice daorskog etnonima javljaju kod znatno kasnijih prerada grčkih i rimskih autora, koji preuzimaju starije izvore bez razumijevanja prostora ili zajednice o kojoj pišu.⁵⁵ Na temelju podataka u fragmentiranim antičkim izvorima pojedini istraživači lociraju Daorse na širem području oko rijeke Neretve; tako su Gustav Zippel, Wilhelm Tomaschek i C. Patsch područje Daorsa smjestili u dolinu Trebižata, Brotnjo, Donju Neretvu oko Narone te u istočnohercegovačko zaleđe do Dubrovnika, bez izlaza na more.⁵⁶ Đ. Basler ih je smjestio na znatno manje područje, na sjeverozapadu od gradinskog lokaliteta Zvonigrad u Pologu i Bijelog polja sjeverno od Mostara, preko uskog pojasa uz uzvisine desne obale Neretve (Brotnjo) do Narone, a na istoku do rijeke Trebišnjice.⁵⁷ Fanula Papazoglu smjestila je Daorse na područje uz lijevu obalu Neretve s primorjem do Slanog, dok Z. Marić daorsko područje locira čak od Imotskog na sjeverozapadu do rijeke Trebišnjice na jugoistoku, uključujući cijelu Donju Neretvu s izlazom na more.⁵⁸ Na temelju novijih istraživanja daorsko područje smješteno je uz lijevu obalu Neretve, od Bijelog polja na sjeveru do Metkovića na jugu.⁵⁹ Na daorskom području nisu potvrđeni trački etnički elementi, a na temelju dosadašnjih arheoloških i lingvističkih istraživanja njihov prostor povezuje se s jugoistočnim imenskim područjem i etničkim skupinama koje antički izvori nazivaju Ilirima.⁶⁰ Pripadnost Daorsa političkom savezu južnojadranskih zajednica, koji je u historiografiji poznat kao Ilirsko Kraljevstvo, potvrđuju antički pisci Tit Livije i Apijan. Jugoistočna

Hecataeus (5th cent. BC), cited by Stephanus of Byzantium (6th cent.), that the *Δάρσοι ἔθνος Θρακικόν* (*Ἐκαταίως Ἑθρώπη*), prompted C. Patsch to link the form of the ethnonym from the text by Hecataeus to the Daorsi in Illyria.⁵¹ The theory on the Thracian origin of the Daorsi was accepted by John J. Wilkes, and by Géza Alföldy, with the caveat that the results of an onomastic analysis of the Daorsi territory indicate that they belonged to the southeast Illyrian nomenclatural area.⁵² Bulgarian scholars rejected any links between the Darsi and Daorsi in Illyria, and they tied the observation by Hecataeus to the indigenous Darsi community in Thrace.⁵³ The legend *ΔΑΟΡΣΩΝ* on the reverse side of the Daorsi coins was used to formulate a proposed designation of the ethnies and the central settlement as *Daorsoi* (*ΔΑΟΡΣΟΙ*).⁵⁴ This is also indicated by the original form *Daorsoi* in the work of Polybius from the 2nd century BC, while the other variants of the Daorsi ethnonym appeared in considerably later re-renderings by Greek and Roman writers, who copied the information from older sources without understanding the area or communities about which they were writing.⁵⁵ Based on data in fragmentary ancient sources, individual researchers located the Daorsi in the wider area around the Neretva River; thus, Gustav Zippel, Wilhelm Tomaschek and C. Patsch placed Daorsi territory in the Trežibat Valley, Brotnjo, the lower course of the Neretva around Narona and in the eastern Herzegovinian hinterland up to Dubrovnik, but without access to the sea.⁵⁶ Đ. Basler placed them in a much smaller territory, northeast of the hillfort site of Zvonigrad in Polog and Bijelo polje north of Mostar, over the narrow belt along the elevated right bank of the Neretva River (Brotnjo) up to Narona, and eastward up to the Trebišnjica River.⁵⁷ Fanula Papazoglu placed the Daorsi along the left bank of the Neretva with the littoral up to Slano, while Z. Marić located Daorsi territory as far as Imotski in the northwest and to the Trebišnjica River in the southeast, including the entire lower Neretva Valley with access to the sea.⁵⁸ Based on more recent research, Daorsi territory has been placed along the left bank of the Neretva River, from Bijelo polje in the north to Metković in the

51 FGrH, 1, 175; Patsch 1922, str. 43.

52 Alföldy 1965, str. 47; Wilkes 1969, str. 4, 23, 27.

53 Detschew 1957, str. 120; Duridanov 1995, str. 829.

54 Rendić Miočević 1965, str. 87; Marić 1976, str. 257.

55 Džino, Domić-Kunić 2013, str. 60-61.

56 Zippel 1877, str. 36, 96; Patsch 1901, str. 2231; Patsch 1922, str. 41.

57 Basler 1971, str. 333-334.

58 Marić 1973, str. 115.

59 Bojanovski 1988, str. 92-93.

60 Katičić 1964, str. 29; Marić 1973, str. 121-122.

51 FGrH, 1, 175; Patsch 1922, p. 43.

52 Alföldy 1965, p. 47; Wilkes 1969, pp. 4, 23, 27.

53 Detschew 1957, p. 120; Duridanov 1995, p. 829.

54 Rendić Miočević 1965, p. 87; Marić 1976, p. 257.

55 Džino, Domić-Kunić 2013, pp. 60-61.

56 Zippel 1877, pp. 36, 96; Patsch 1901, p. 2231; Patsch 1922, p. 41.

57 Basler 1971, pp. 333-334.

58 Marić 1973, p. 115.

Karta 2. Novac kovnica zastupljenih na daorskom području (priredio: I. Dragičević)

Map 2. Coins from the mints present in Daorsi territory (prepared by: I. Dragičević)

delmatska granica nalazila se na određenoj udaljenosti od Neretve; prema arheološkim izvorima Delmatima je pripadalo cijelo Imotsko polje, Posuško polje i Mostarsko blato, a vjerojatno su se tijekom ekspanzije u 2. st. pr. Kr. proširili do Neretve.⁶¹ Prema Pliniju Daorsi su najmanja zajednica u naronitanskom konventu sa 17 dekurija.⁶²

Analizirajući nalazišta antičkog novca od 4. do 1. st. pr. Kr. na području sjeverozapadne Ilirije, možemo donijeti preliminarne podatke o strukturi novčanog optjecaja na daorskom području.⁶³ Nedovoljna istraženost i mali uzorak nalaza s područja sjeverozapadne Ilirije zasad ne dopuštaju izvođenje cjelovitog zaključka o novčanom optjecaju od 4. do 1. st. pr. Kr. Tijekom sustavnih arheoloških istraživanja daorskog središta u Ošanjićima nađeni su raznovrsni numizmatički nalazi kovani u razdoblju od 4. do 2. st. pr. Kr. (40 primjeraka).⁶⁴ Numizmatički nalazi iz Ošanjića, ukupno 52 primjerka s ovim radom, upotpunjuju uvid u najstariji optjecaj novca na daorskom području i ukazuju na trgovačke veze s južnom Italijom, Grčkom, Makedonijom i grčkim kolonijama na Jadranu

south.⁵⁹ Thracian ethnic elements have not been confirmed in Daorsi territory, and based on all previous archaeological and linguistic research, their area is linked to the south-eastern nomenclatural territory and ethnic groups which the sources from Antiquity refer to as Illyrian.⁶⁰ The membership of the Daorsi in the political alliance of southern-Adriatic communities, which is known in historiography as the Kingdom of Illyria, has been confirmed by Classical writers such as Livy and Appian. The south-eastern Delmataean boundary was at a certain distance from the Neretva River; according to archaeological sources, the entire Imotski field (polje), Posušje field (polje) and Mostarsko blato were held by the Delmataeans, while during expansion most likely during the 2nd century BC, it expanded to the Neretva River.⁶¹ According to Pliny, the Daorsi were the smallest community in the Narona conventus, with 17 decuries.⁶²

Analyzing the find-sites of Antique-era coins from the territory of north-western Illyria dated the 4th to 1st centuries, some preliminary data on the structure of monetary circulation in Daorsi territory can be provided.⁶³ Insufficient research and the small sampling of finds from the territory of north-western Illyria thus far does not allow for a comprehensive conclusion on the circulation of money from the 4th to 1st centuries BC. During systematic archaeological research at the Daorsi centre in Ošanjići, various numismatic pieces were found which were minted in the period spanning the 4th to 2nd centuries BC (40 exponents).⁶⁴ The numismatic finds from Ošanjići, a total of 52 examples with this work, supplements insight into the oldest circulation of coins in Daorsi territory and indicates the trade ties with southern Italy, Greece, Macedonia and the Greek colonies in the Adriatic coast and islands (map 2).⁶⁵ Individual finds of coins from the Greek cities of Corinth, Oetaei and Phocis belong to the group of the oldest finds minted in the 4th century BC.⁶⁶ Among the numismatic finds minted during the 3rd century BC, included here are a coin from the

61 Zaninović 1980, str. 174.

62 Bojanovski 1988, str. 33; Zaninović 2003, str. 282.

63 Patsch 1902, str. 402; Pitner 1904, str. 241-243; Marić 1973a, str. 251; Kraljević 1977, str. 222; Kraljević 1980, str. 127-128.

64 Basler 1971, str. 335; Marić 1973a, str. 250-251; Marić 1973b, str. 254-255; Kozličić 1981, str. 175.

59 Bojanovski 1988, pp. 92-93.

60 Katičić 1964, p. 29; Marić 1973, pp. 121-122.

61 Zaninović 1980, p. 174.

62 Bojanovski 1988, p. 33; Zaninović 2003, p. 282.

63 Patsch 1902, p. 402; Pitner 1904, pp. 241-243; Marić 1973a, pp. 251; Kraljević 1977, p. 222; Kraljević 1980, pp. 127-128.

64 Basler 1971, p. 335; Marić 1973a, pp. 250-251; Marić 1973b, pp. 254-255; Kozličić 1981, p. 175.

65 Several examples of Issaeian coins discovered in Ošanjići are held in a private collection in Stolac and were unavailable at the time of writing of this work.

66 Marić 1973a, p. 250; Vasilj 1992, pp. 131-133; Vasilj 2003, pp. 4-5.

(karta 2).⁶⁵ Pojedinačni nalazi novca grčkih gradova Korinta, Oite i Fokide spadaju u skupinu najstarijih nalaza kovanih u 4. st. pr. Kr.⁶⁶ Među numizmatičkim nalazima kovanim tijekom 3. st. pr. Kr. donosimo novac južnoitalskoga grada Arpija (kat. br. 11) i sirakuškoga kralja Hijerona II. (kat. br. 14). Z. Marić netočno je odredio novac grada Anaktoriona (kat. br. 12), koji zapravo pripada makedonskom kralju Antigonu Gonatu, kovanom u razdoblju između 277. i 239. g. pr. Kr. u kovnicama makedonskih gradova Pele (*Pella*) i Amfipola (*Amphipolis*).⁶⁷ Nadalje, makedonski kralj Antigon Gonat zastupljen je s još jednim primjerkom brončanog novca (kat. br. 13). Važno je istaknuti i vrlo rijetki brončani novac spartanskog kralja Kleomena III. (kat. br. 15), koja dosad nije zabilježena među numizmatičkim nalazima na istočnoj obali Jadrana. Navedenoj skupini pripadaju i dva srebrna novca grada Dirahija s prikazom glave Herakla na aversu i Pegaza na reversu.⁶⁸ Među mnogobrojnim nalazima nađene su i 2 srebrne drahme grada Dirahija, koje su kovane u razdoblju od kraja 3. do sredine 1. st. pr. Kr.⁶⁹ U katalogu rada donosimo brončani novac Farosa (kat. br. 16), što dodatno ukazuje na trgovačke veze Daorsa i Farosa. Prethodno je objavljen jedan novac Farosa nađen na Ošanjićima, te su tako dosad poznata dva primjerka.⁷⁰ Važno je istaknuti podatak kako su na Gradini u Ošanjićima nađeni ulomci starijega i mlađeg tipa grčko-italskih amfora, kao i ručka amfore sa žigom *ΦΑΡΟ*.⁷¹ Navedeni numizmatički nalazi kovani tijekom 4.-3. st. pr. Kr. zasad su poznati samo na Ošanjićima. Među nalazima 2. st. pr. Kr. brojnošću prednjači brončani novac ilirskog dinasta Baleja, sa 28 primjeraka, od čega 20 novaca pripada rizonskom tipu, 2 su barbarizirane varijante, a 6 novaca pripada farskom tipu.⁷² Naknadno je u Ošanjićima nađen još jedan primjerak Balejeva novca farskog tipa.⁷³ Nadalje, u privatnoj zbirci dr. sc. Miroslava Palamete, sveučilišnog profesora starije hrvatske književnosti u Mostaru i Splitu, rodom iz Stoca, nalaze se dva novca dinasta Baleja farskog tipa (kat. br. 17 i

southern Italic city of Arpi (cat. no. 11) and one issued by the Syracusan King Hiero II (cat. no. 14). Z. Marić incorrectly attributed a coin as coming from the city of Anaktorion (cat. no. 12), although it was actually issued by the Macedonian King Antigonos Gonatas, minted during the period between 277 and 239 BC in the mints of the Macedonian cities of Pella and Amphipolis.⁶⁷ Moreover, Antigonos Gonatas is present on yet another bronze coin (cat. no. 13) featured herein. Also noteworthy is the very rare bronze coin issued by Spartan King Cleomenes III (cat. no. 15), which has otherwise not been recorded thus far among the numismatic finds on the Eastern Adriatic seaboard. Two silver coins from the city of Dyrrhachium, with images of the head of Heracles on the obverse side and Pegasus on the reverse side, also belong to the aforementioned group.⁶⁸ Among the numerous finds, two silver drachmas from the city of Dyrrhachium were also discovered; they were minted in the period spanning the end of the 3rd century to the mid-1st century BC.⁶⁹ The catalogue herein also includes a bronze coin from Pharos (cat. no. 16), which additionally reflects the trade ties between the Daorsi and Pharos. Previously a Pharos coin found at Ošanjići was published, so that thus far two examples are known.⁷⁰ It is important to stress that pieces of older and younger types of Graeco-Italic amphorae were found at Gradina, in Ošanjići, as well as an amphora handle bearing the stamp *ΦΑΡΟ*.⁷¹ The aforementioned numismatic finds, minted during the 4th/3rd centuries BC, have thus far only been found in Ošanjići. Among the finds dating to the 2nd century BC, the bronze coins of the Illyrian ruler Ballaios are the most numerous, with 28 examples, of which 20 coins belong to the Rhizon type, 2 are barbarized variants, and 6 belong to the Pharos type.⁷² Another example of a Pharos-type Ballaios coin was found in Ošanjići subsequently.⁷³ Furthermore, the private collection of Miroslav Palameta, Ph.D., a university professor of Old Croatian literature in Mostar and Split (originally from Stolac), includes two Pharos-type coins of Ballaios (cat. no. 17 and 18) and two barbarized variants (cat. no. 19 and 20).⁷⁴ The intense circulation of coinage issued by Ballaios in

65 U jednoj privatnoj zbirci u Stocu nalazi se nekoliko primjeraka isejskog novca nađenih na Ošanjićima, koji nisu bili dostupni tijekom pisanja rada.

66 Marić 1973a, str. 250; Vasilj 1992, str. 131-133; Vasilj 2003, str. 4-5.

67 Marić 1973a, str. 249-250, T. IV, 35.

68 Marić 1973a, str. 248, T. III, 28-29.

69 Ceka 1972, str. 195; Marić 1973a, str. 248-249.

70 Marić 1973a, str. 247-248.

71 Marić 1977, str. 39-42; Katić 2002, str. 431; Marić 2004, T. 4, 22; Kirigin *et al.* 2005, str. 14-15; Šešelj 2009, str. 291-292.

72 Marić 1973a, str. 251.

73 Govedarica 2007, str. 844.

67 Marić 1973a, pp. 249-250, P. IV, 35.

68 Marić 1973a, p. 248, P. III, 28-29.

69 Ceka 1972, p. 195; Marić 1973a, pp. 248-249.

70 Marić 1973a, pp. 247-248.

71 Marić 1977, pp. 39-42; Katić 2002, p. 431; Marić 2004, P. 4, 22; Kirigin *et al.* 2005, pp. 14-15; Šešelj 2009, pp. 291-292.

72 Marić 1973a, p. 251.

73 Govedarica 2007, p. 844.

74 My thanks go to Prof. M. Palameta for being so forthcoming, and for permitting the numismatic analysis of

18) i dvije barbarizane varijante (kat. br. 19 i 20).⁷⁴ Intenzivan optjecaj novca dinasta Baleja na daorskom području potvrđuju 33 novca nađena na Ošanjićima. Pojedinačni nalaz Balejeva novca farskog tipa zabilježen je na gradinskom lokalitetu Prenj kod Stoca.⁷⁵ Brojna nalazišta i znatne količine Balejeva novca nađenog duž istočne jadranske obale svjedoče o njegovoj monetarnoj snazi, a razni tipovi novca ukazuju na dugotrajnost njegove vladavine. Nalazi Balejeva novca zabilježeni su i na zapadnoj jadranskoj obali, što svjedoči o trgovačkim vezama s obje strane Jadrana.⁷⁶ Zapadno od Neretve, u mjestu Pasičina kod Ploča, nađena je ostava od 469 primjeraka Balejeva novca.⁷⁷ Tijekom sustavnih arheoloških istraživanja provedenih 2001.-2009. u Risnu je nađeno 565 Balejevih novaca, a posebno značenje ima nalaz ostave iz 2010. s ukupno 4656 primjeraka Balejeva novca.⁷⁸ Tipološke, kronološke i stilske odlike Balejeva novca višestruko su tematizirane u literaturi.⁷⁹ Od druge polovine 2. st. pr. Kr. očit je pojačan priljev novca Dirahija, Apolonije i Rimske Republike, koji će tijekom 1. st. pr. Kr. postati dominantno platežno sredstvo na daorskom području. U prilog tome svjedoče nalazi 2 drahme Apolonije, 8 drahmi Dirahija i 8 primjeraka republikanskog novca nađenog na području Stoca.⁸⁰ Na gradinskom lokalitetu Mala Gradina kod Čapljine nađene su 2 drahme Apolonije, 7 drahmi Dirahija i 20 komada republikanskog novca kovanog mahom u 1. st. pr. Kr.⁸¹ Sličnu strukturu optjecaja novca nalazimo u Naroni, gdje prevladavaju primjerci novca Dirahija, Apolonije, Skodre i Rimske Republike.⁸² Buduća istraživanja i ovdje prikazani numizmatički nalazi trebali bi pridonijeti boljem poznavanju numizmatičke topografije i optjecaja novca u posljednjim stoljećima prije Krista na području sjeverozapadne Ilirije.

Daorsi territory is confirmed by the 33 coins found in Ošanjići. Individual finds of Pharos-type Ballaios coins have been recorded at the Gradina site Prenj near Stolac.⁷⁵ Numerous find-sites and considerable quantities of Ballaios coins found along the eastern Adriatic coast testify to its monetary potency, while the different types of coins indicate the duration of his reign. Discoveries of Ballaios coins have also been recorded on the western Adriatic coast, which testifies to trade spanning both sides of the Adriatic.⁷⁶ A hoard containing 469 examples of Ballaios coinage was found west of the Neretva, in the village of Pasičina, near Ploče.⁷⁷ During systematic archaeological research conducted in Risan from 2001 to 2009, 565 Ballaios coins were found, while the discovery of a hoard in 2010 with a total of 4,656 Ballaios coins was particularly significant.⁷⁸ Typologically, chronologically and stylistically, the features of Ballaios coins have been covered many times in numerous studies.⁷⁹ After the mid-2nd century BC, there was an obvious influx of money from Dyrrhachium, Apollonia and the Roman Republic, which during the 1st century BC would become the predominant means of payment in Daorsi territory. This is confirmed by 2 Apollonia drachmas, 8 Dyrrhachium drachmas and 8 Republican coins found in the Stolac area.⁸⁰ At the hillfort site of Mala Gradina near Čapljina, 2 Apollonia drachmas, 7 Dyrrhachium drachmas and 20 Republican coins – mainly minted in the 1st century BC – were found.⁸¹ A similar structure of coin circulation can be found in Naron, where examples of Dyrrhachium, Apollonia, Scodra and Roman Republic coins predominate.⁸² Future research and the numismatic finds presented herein should contribute to a greater insight into the numismatic topography and the circulation of coins in the territory of north-western Illyria in the final centuries BC.

74 Zahvaljujem prof. M. Palameti na susretljivosti, kao i na dopuštenju obrade numizmatičkih nalaza iz njegove privatne zbirke. Kat. br. 11-20. Fotografirao I. Dragičević.

75 Marijan 1988, str. 66-67.

76 Visonà 1985, str. 117-121.

77 Marović 1988, str. 81-82.

78 Kowal 2010, str. 46-48; Ciołek 2011, str. 73-76.

79 Brunšmid 1898; Gorini 1984, str. 43-49; Rendić-Miočević 1985; Marović 1988, str. 231-234; Ujes 1993; Šašel-Kos 2007; Ciołek 2011.

80 Patsch 1902, str. 401; Pitner 1904, str. 239-240; Kraljević 1977, str. 222.

81 Patsch 1906, str. 376; Kraljević 1980, str. 131; Marić 2010, str. 205-210.

82 Patsch 1907, str. 96-100; Bonačić Mandinić 2003, str. 184-186.

the pieces in his private collection. Cat. no. 11-20. Photograph by I. Dragičević.

75 Marijan 1988, pp. 66-67.

76 Visonà 1985, pp. 117-121.

77 Marović 1988, pp. 81-82.

78 Kowal 2010, pp. 46-48; Ciołek 2011, pp. 73-76.

79 Brunšmid 1898; Gorini 1984, pp. 43-49; Rendić-Miočević 1985; Marović 1988, pp. 231-234; Ujes 1993; Šašel-Kos 2007; Ciołek 2011.

80 Patsch 1902, p. 401; Pitner 1904, pp. 239-240; Kraljević 1977, p. 222.

81 Patsch 1906, p. 376; Kraljević 1980, p. 131; Marić 2010, pp. 205-210.

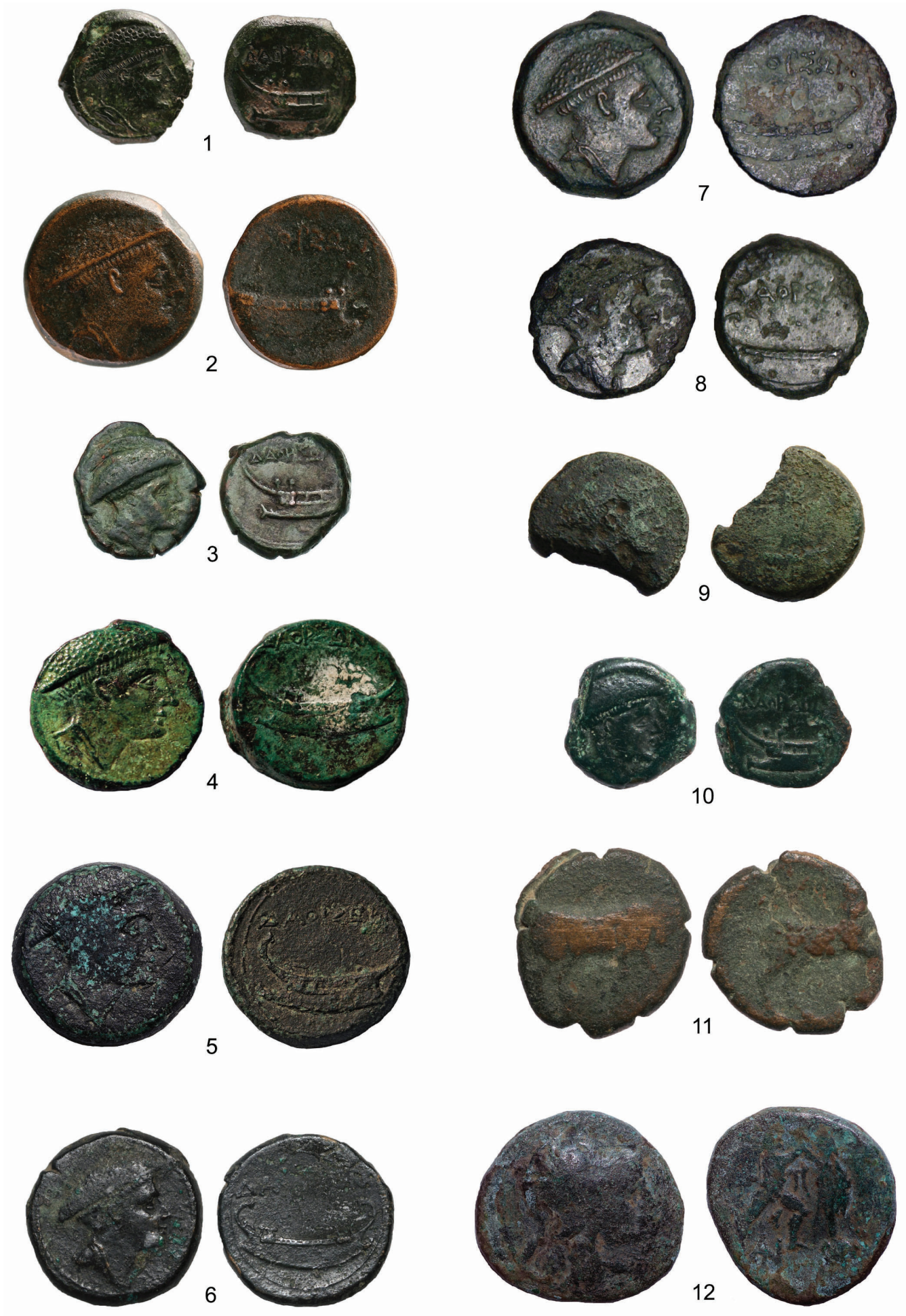
82 Patsch 1907, pp. 96-100; Bonačić Mandinić 2003, pp. 184-186.

Katalog daorskog novca

1. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 2,44 g, 13,4 mm, 2 h
Nalazište: nepoznato, KHM Wien, inv. br. GR 11344
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno, točkasta kružnica
Rv. Stilizirani prikaz broda, $\Delta AOP\Sigma\Omega N$, linearna kružnica
Lit: Eckhel, 1794, 155; Brunšmid, 1898, tip 2.
2. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 4,99 g, 17 mm, 1 h
Nalazište: nepoznato, KHM Wien, inv. br. GR 11345
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno
Rv. Stilizirani prikaz broda, $[\Delta]AOP\Sigma\Omega N$, linearna kružnica
Lit: Eckhel 1779, I 98; Eckhel 1794, 155; Brunšmid 1898, tip 1.
3. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 2,70g, 14 mm, 11 h
Nalazište: nepoznato, Münzkabinett Berlin, inv. br. 1884/180
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno, točkasta kružnica
Rv. Stilizirani prikaz broda, $\Delta AOP\Sigma\Omega[N]$, linearna kružnica
Lit: v. Sallet 1885, 68; Brunšmid 1898, 75, tip 2.
4. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 5,03g, 17 mm, 3 h
Nalazište: Ošanjići, ZM Sarajevo, inv. br. 12815
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno
Rv. Stilizirani prikaz broda, $[\Delta]AOP\Sigma\Omega N$
Lit: Basler 1971, 335.
5. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 5,13g, 19 mm, 11 h
Nalazište: Ošanjići, ZM Sarajevo
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno
Rv. Stilizirani prikaz broda, $\Delta AO[P\Sigma\Omega N]$
Lit: Marić 1973, 255.
6. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 5,30 g, 18 mm, 9 h
Nalazište: Ošanjići, ZM Sarajevo
Av. Glava muškarca s kausijom nadesno
Rv. Stilizirani prikaz broda, $\Delta AOP\Sigma\Omega[N]$
Lit: Marić, 1973, 254.
7. Daorski novac, 2. st. pr. Kr.
AE, 5,07 g, 18 mm, 4 h

Catalogue of Daorsi coins

1. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 2.44 g, 13.4 mm, 2h
Find site: unknown, KHM Vienna, inv. no. GR 11344
Obv. Male head wearing kausia facing right, dotted circle
Rev. Stylized image of ship, $\Delta AOP\Sigma\Omega N$, linear circle
Lit: Eckhel, 1794, 155; Brunšmid, 1898, type 2.
2. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 4.99 g, 17 mm, 1h
Find site: unknown, KHM Vienna, inv. no. GR 11345
Obv. Male head wearing kausia facing right
Rev. Stylized image of ship, $[\Delta]AOP\Sigma\Omega N$, linear circle
Lit: Eckhel 1779, I 98; Eckhel 1794, 155; Brunšmid 1898, type 1.
3. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 2.7 g, 14 mm, 11h
Find site: unknown, Münzkabinett Berlin, inv. no. 1884/180
Obv. Male head wearing kausia facing right, dotted circle
Rev. Stylized image of ship, $\Delta AOP\Sigma\Omega[N]$, linear circle
Lit: v. Sallet 1885, 68; Brunšmid 1898, 75, type 2.
4. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 5.03 g, 17 mm, 3h
Find site: Ošanjići, NMS, inv. no. 12815
Obv. Male head wearing kausia facing right
Rev. Stylized image of ship, $[\Delta]AOP\Sigma\Omega N$
Lit: Basler 1971, 335.
5. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 5.13 g, 19 mm, 11h
Find site: Ošanjići, NM Sarajevo
Obv. Male head wearing kausia facing right
Rev. Stylized image of ship, $\Delta AO[P\Sigma\Omega N]$
Lit: Marić 1973, 255.
6. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 5.3 g, 18 mm, 9h
Find site: Ošanjići, NM Sarajevo
Obv. Male head wearing kausia facing right
Rev. Stylized image of ship, $\Delta AOP\Sigma\Omega[N]$
Lit: Marić, 1973, 254.
7. Daorsi coin, 2nd cent. BC
AE, 5.07 g, 18 mm, 4h

Nalazište: nepoznato, AM Split, inv. br. 5685 Av. Glava muškarca s kausijom nadesno Rv. Stilizirani prikaz broda, [Δ]AOPΣΩN Lit: Marović 1976, 230, 1.	Find site: unknown, AM Split, inv. no. 5685 Obv. Male head wearing kausia facing right Rev. Stylized image of ship, [Δ]AOPΣΩN Lit: Marović 1976, 230, 1.
8. Daorski novac, 2. st. pr. Kr. AE, 4,17 g, 17 mm, 3h Nalazište: nepoznato, AM Split, inv. br. 5771 Av. Glava muškarca s kausijom nadesno Rv. Stilizirani prikaz broda, ΔAOPΣΩ[N] Lit: Marović 1976, 230, 2.	8. Daorsi coin, 2 nd cent. BC AE, 4.17 g, 17 mm, 3h Find site: unknown, AM Split, inv. no. 5771 Obv. Male head wearing kausia facing right Rev. Stylized image of ship, ΔAOPΣΩ[N] Lit: Marović 1976, 230, 2.
9. Daorski novac, 2. st. pr. Kr. AE, 3,80 g, 16 mm, 5 h Nalazište: Ošanjići, ZM Sarajevo Av. Glava muškarca s kausijom nadesno Rv. Stilizirani prikaz broda, [ΔAOPΣ]ΩN Lit: Kozličić 1981, 175, sl. 5.	9. Daorsi coin, 2 nd cent. BC AE, 3.8 g, 16 mm, 5h Find site: Ošanjići, NM Sarajevo Obv. Male head wearing kausia facing right Rev. Stylized image of ship, [ΔAOPΣ]ΩN Lit: Kozličić 1981, 175, sl. 5.
10. Daorski novac, 2. st. pr. Kr. AE, 2,15 g, 13 mm, 12 h Nalazište: Berkovići, priv. zbirka M. Palameta Av. Glava muškarca s kausijom nadesno Rv. Stilizirani prikaz broda, ΔAOPΣΩN Lit: neobjavljeno.	10. Daorsi coin, 2 nd cent. BC AE, 2.15 g, 13 mm, 12h Find site: Berkovići, private collection of M. Palameta Obv. Male head wearing kausia facing right Rev. Stylized image of ship, ΔAOPΣΩN Lit: unpublished.

Katalog novca nađenog na gradini u Ošanjićima

11. Arpi, Apulija, 3. st. pr. Kr.
AE, 5,86 g, 19 mm, 11h, BMC I, 130, 6.
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Bik nadesno
Rv. Propeti konj nadesno
Lit: neobjavljeno.
12. Antigona Gonat, Makedonija, 277/276 do 239. pr. Kr.
AE, 5,91 g, 21 mm,
Nalazište: Ošanjići, smještaj ZM Sarajevo, inv. br. 13640
Av. Glava Atene s korintskom kacigom nadesno
Rv. Pan u raskoraku podiže trofej nadesno, BA, kaciga, monogram ANT
Lit: Marić 1973, 249-250, T. 4/35.
13. Antigona Gonat, Makedonija, 277/276 do 239. pr. Kr.
AE, 3,75 g, 18 mm, 11 h, SNG Alpha Bank 1029
Nalazište: Ošanjići, privatna zbirka M. Palameta
Av. Glava Atene s korintskom kacigom nadesno
Rv. Pan u raskoraku podiže trofej nadesno, BA, kaciga, monogram Φ i ANT
Lit: neobjavljeno.

Catalogue of Coins found at Gradina in Ošanjići

11. Arpi, Apulia, 3rd cent. BC
AE, 5.86 g, 19 mm, 11h, BMC I, 130, 6.
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Bull turned right
Rev. Horse rearing rightward
Lit: unpublished.
12. Antigonus Gonatas, Macedonia, 277/276 to 239 BC
AE, 5.91 g, 21 mm
Find site: Ošanjići, held in NMS, inv. no. 13640
Obv. Head of Athena wearing Corinthian helmet facing right
Rev. Pan in mid-stride raising trophy, facing right, BA, helmet, monogram ANT
Lit: Marić 1973, 249-250, P. 4/35.
13. Antigonus Gonatas, Macedonia, 277/276 to 239 BC
AE, 3.75 g, 18 mm, 11h, SNG Alpha Bank 1029
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Head of Athena wearing Corinthian helmet facing right

13

17

14

18

15

19

16

20

14. Sicilija, Sirakuza, Hijeron II., 274.-216. pr. Kr.
AE, 5,91 g, 19 mm, 7h, SNG Copenhagen 844-856
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka Ž. Proleta
Av. Glava Posejdona ulijevo
Rv. Trozub, lijevo i desno dupin
Lit: neobjavljeno.
15. Trihalkon, Lakonija, Sparta, Kleomen III., 235.-222. pr. Kr.
AE, 6,40 g, 18 mm, 12 h, BCD Peloponnesos 845
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Orao raširenih krila, glava orla nalijevo
Rv. Snop munja, legenda *AA*
Lit: neobjavljeno.
16. Faros, 3.-2. st. pr. Kr.
AE, 7,69 g, 21,5 mm, 12 h, AMS 3482, Brunšmid 42-43
Nalazište: Ošanjići, privatna zbirka B. Miljanović
Av. Glava muškarca na desno
Rv. Kantar, ΦA
Lit: neobjavljeno.
17. Balej, 2. st. pr. Kr.
AE, 2,59 g, 14 mm, 3h, farski tip, ZMS 13467-13471
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Glava Baleja nalijevo
Rv. Artemida u kratkom hitonu nalijevo, u desnoj ruci drži baklju *YOA*
Lit: neobjavljeno.
18. Balej, 2. st. pr. Kr.
AE, 3,06 g, 16 mm, 9 h, farski tip, AMS 5741, Brunšmid 29
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Glava Baleja nalijevo
Rv. Artemida u kratkom hitonu nalijevo, u desnoj ruci drži baklju *YOA AAAB*
Lit: neobjavljeno.
19. Balej, 2. st. pr. Kr.
AE, 2,39 g, 16 mm, 11 h, ZMS 13618
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Glava Baleja nalijevo
Rv. Artemida nalijevo, u desnoj ruci drži baklju
Lit: neobjavljeno.
20. Balej, 2. st. pr. Kr.
AE, 2,30 g, 16 mm, 2 h, ZMS 13618
Nalazište: Ošanjići, priv. zbirka M. Palameta
Av. Glava Baleja nalijevo
- Rev. Pan in mid-stride raising trophy, facing right, BA, helmet, monogram Φ and ANT
Lit: unpublished.
14. Sicily, Syracuse, Hiero II, 274-216 BC
AE, 5.91 g, 19 mm, 7h, SNG Copenhagen 844-856
Find site: Ošanjići, private collection of Ž. Proleta
Obv. Head of Poseidon facing left
Rev. Trident, dolphin on left and right
Lit: unpublished.
15. Laconia, Sparta, (trichalkon), Cleomenes III, 235-222 BC
AE, 6.4 g, 18 mm, 12h, BCD Peloponnesos 845
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Eagle with wings spread, eagle's head turned left
Rev. Bundle of lightning, legend *AA*
Lit: unpublished.
16. Faros, 3rd-2nd cent. BC
AE, 7.69 g, 21.5 mm, 12 h, AMS 3482, Brunšmid 42-43
Find site: Ošanjići, private collection of B. Miljanović
Obv. Male head facing right
Rev. Kantharos, ΦA
Lit: unpublished.
17. Ballaios, 2nd cent. BC
AE, 2.59 g, 14 mm, 3h, Pharos type, NMS 13467-13471
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Head of Ballaios facing left
Rev. Artemis wearing short chiton facing left, holding torch in right hand *YOA*
Lit: unpublished.
18. Ballaios, 2nd cent. BC
AE, 3.06 g, 16 mm, 9h, Pharos type, AMS 5741, Brunšmid 29
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Head of Ballaios facing left
Rev. Artemis wearing short chiton facing left, holding torch in right hand *YOA AAAB*
Lit: unpublished.
19. Ballaios, 2nd cent. BC
AE, 2.39 g, 16 mm, 11h, NMS 13618

Rv. Artemida nalijevo, u desnoj ruci drži baklju
Lit: neobjavljeno.

Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Head of Ballaios facing left
Rev. Artemis facing left, holding torch in right hand
Lit: unpublished.

20. Ballaios, 2nd cent. BC
AE, 2.3 g, 16 mm, 2h, NMS 13618
Find site: Ošanjići, private collection of M. Palameta
Obv. Head of Ballaios facing left
Rev. Artemis facing left, holding torch in right hand
Lit: unpublished.

KRATICE / ABBREVIATIONS

AMS	Arheološki muzej u Splitu
ANUBiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
BCD Peloponnes	The BCD Collection, Coins of the Peloponnes, LHS Numismatics, catalogue of public auction 96, Zürich, 8-9 May 2006.
BMC I	A catalogue of the Greek coins in the British Museum, Italy, London, 1873.
CBI	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo
FGrHist	Die Fragmente der griechischen Historiker, Leiden, 1957.
GZM	Glasnik Zemaljskoga muzeja, Sarajevo
HAD	Hrvatsko arheološko društvo
SNG Alpha Bank	Syllogue Nummorum Graecorum, The Alpha Bank Collection, Macedonia I. Alexander - Perseus, Athens, 2000.
SNG Copenhagen	Syllogue Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Italy - Sicily, New Jersey, 1981.
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
ZMS	Zemaljski muzej Sarajevo

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Alföldy 1965 G. Alföldy, *Bevölkerung und Gessellschaft der römischen Provinz Dalmatia*, Akademiai kladö, Budapest 1965.
- Baldacci 1919 A. Baldacci, *I Daorsi e Val Daorso*, Rivista marittima, Roma 1919, 3-14.
- Basler 1956 Đ. Basler, *Gradina na Ošanićima kod Stoca*, Naše Starine III, Sarajevo 1956, 79-94.
- Basler 1971 Đ. Basler, *Novčić plemena Daorsa, Prilog ilirskoj numografiji*, GZM n. s. Arheologija, XXVI, Sarajevo 1971, 333-336.
- Bojanovski 1988 I. Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, ANUBIH, Djela knjiga LXVI, CBI knjiga 6, Sarajevo 1988.
- Bonačić Mandinić 2003 M. Bonačić Mandinić, *Pecvnia Naronitana*, Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD, 22, Zagreb-Metković-Split, 183-192.
- Bonačić Mandinić 2004 M. Bonačić Mandinić, *Grčki novac u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 2004.
- Brunšmid 1898 J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, Wien 1898.
- Cabanès 2002 P. Cabanès, *Iliri od Bardileja do Gencija*, Zagreb 2002.
- Cambi 2000 N. Cambi, *Imago animi*, Split 2000.
- Ceka 1972 H. Ceka, *Questions de numismatique Illyrienne*, Tirana 1972.
- Ciołek 2011 R. Ciołek, *Emisje króla Ballaios Początki mennictwa w Ilirii*, Warszawa 2011.
- Detschew 1957 D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957.
- Duridanov 1995 I. Duridanov, *VIII. Historische Entwicklung der Namen: 120. Thrakische und Dakische Namen, Namensforschung: ein internationales Handbuch zur Onomastik*, International Handbook of Onomastics, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1995, 820-840.
- Džino, Domić Kunić 2013 D. Džino, A. Domić Kunić, *Rimski ratovi u Iliriku*, Zagreb 2013.
- Eckhel 1775 J. Eckhel, *Numi veteres anecdoti*, Wien 1775.
- Eckhel 1779 J. Eckhel, *Catalogus musei Caesarei Vindobonensis nummorum veterum*, Wien 1779.
- Eckhel 1794 J. Eckhel, *Doctrina numorum veterum*, Pars I-II, Wien 1794.
- Gabričević 1980 B. Gabričević, *Narona i Greci*, Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD 5, Split 1980, 161-166.
- Gorini 1984 G. Gorini, *Re Ballaios: una proposta cronologica*, Il Crinale d' Europa, L'area illirico danubiana nei suoi rapporti con il mondo classico, Roma 1984, 43-49.

- Govedarica 2007 B. Govedarica, *Bare Münze oder wer war Ballaios*, *Scripta Praehistorica in honorem Biba Teržan*, Situla 44, Ljubljana 2007, 843-848.
- Göricke Lukić 2004 H. Göricke Lukić, *Grčki, grčko-kolonijalni i keltski novac iz Muzeja Slavonije Osijek*, Osijek 2004.
- Hörmann, Radimsky 1892 C. Hörmann, W. Radimsky, *Ošanić kod Stoca*, GZM IV, Sarajevo 1892, 40-49.
- Hörmann, Radimsky 1894 C. Hörmann, W. Radimsky, *Die Alterthümer von Ošanić bei Stolac*, Wissenschaftliche Mitteilungen aus der Bosnien und Hercegovina, Band II, Sarajevo 1894, 35-44.
- Janssen 2007 E. Janssen, *Die Kausia, Symbolik und Funktion der makedonischen Kleidung*, Göttingen 2007.
- Jubani 1972 B. Jubani, *Monnaies Illyriens a l'ethnikon de LABIATAN découvertes á Kukës*, *Studia Albanica* VIII/1, Tirana 1972, 69-75.
- Katičić 1964 R. Katičić, *Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija, Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba*, ANUBIH, Posebna izdanja IV, CBI 1, Sarajevo 1964, 9-30.
- Katić 2002 M. Katić, *Greeks and the hinterland of western Balkans*, Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana, Split 2002, 423-433.
- Kirigin 2003 B. Kirigin, *Faros, parska naseobina*, VAHD 96, Split 2003, 9-301.
- Kirigin et al. 2005 B. Kirigin, T. Katunarić, L. Šešelj, *Amfore i fina keramika (od 4. do 1. st. pr. Kr.) iz srednje Dalmacije: preliminarni ekonomski i socijalni pokazatelji*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 98, Split, 7-24.
- Kos 1998 P. Kos, *Leksikon antičke numizmatike*, Zagreb 1998.
- Kowal 2010 T. Kowal, *Skarb monet z Risan*, *Archeologia Żywa* z. 5, Wrocław 2010.
- Kozličić 1981 M. Kozličić, *Prikazi brodova na novcu plemena Daorsa*, GZM n. s. Arheologija, 35-36, Sarajevo 1981, 163-188.
- Kraljević 1977 G. Kraljević, *Rimski novci sa područja Stoca*, GZM n. s. Arheologija, XXX-XXXI, Sarajevo 1977, 217-230.
- Kraljević 1980 G. Kraljević, *Antički novci iz okolice Čapljine*, GZM n. s. Arheologija, XXXIV, Sarajevo 1980, 127-135.
- Ljubić 1873 Š. Ljubić, *Citta Vecchia e non Lessina*, Zagreb 1873.
- Ljubić 1996 Š. Ljubić, *Faria Stari Grad a ne Hvar*, Zagreb 1996.
- Marić 2010 A. Marić, *Ostava antičkog novca iz Čapljine*, *Acta Numismatica INCC 2010 zbornik radova*, Rijeka 2010, 205-222.
- Marić 1962 Z. Marić, *Vir kod Posušja*, GZM n. s. Arheologija, XVII, Sarajevo 1962, 63-72.
- Marić 1973 Z. Marić, *Arheološka istraživanja na Gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine*, GZM n. s. Arheologija, XXVII-XXVIII, Sarajevo 1973, 173-235.
- Marić 1973a Z. Marić, *Novčići trećeg i drugog stoljeća stare ere sa Gradine u Ošanićima kod Stoca*, GZM n. s. Arheologija, XXVII-XXVIII, Sarajevo 1973, 237-256.
- Marić 1973b Z. Marić, *Daorsi. Ime, teritorija i etnička pripadnost plemena Daorsi*, *Godišnjak CBI X*, Sarajevo 1973, 109-137.
- Marić 1976 Z. Marić, *Dva nova primjerka daorsijskog novca sa gradine Ošanići kod Stoca*, *Godišnjak CBI XIII*, Sarajevo 1976, 253-260.
- Marić 1977 Z. Marić, *Arheološka istraživanja Akropole ilirskog grada Daors..a na Gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine*, GZM n. s. A., XXX-XXXI, Sarajevo 1977, 5-99.
- Marić 1979 Z. Marić, *Depo pronađen u ilirskom gradu Daors... (2. st. p. n. e.)*, GZM n.s. Arheologija, XXXIII, Sarajevo 1979, 23-113.
- Marić 1985 Z. Marić, *Helenizam i helenistička umjetnost u Hercegovini*, *Materijali XX*, SADIJ, Beograd 1985, 47-53.
- Marić 1989 Z. Marić, *Daorsi i Narona*, Međunarodni simpozijum Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih zbivanja u jugoistočnoj Europi, 6.-7. oktobar 1988, Sarajevo, 57-59.
- Marić 1995 Z. Marić, *Die hellenistische Stadt oberhalb Ošanići bei Stolac*, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, Band 76, Mainz 1995, 32-72.

- Ivo Dragičević, Daorski novac i prilog poznavanju optjecaja novca na daorskom području
Daorsi coins and a contribution to the understanding of the circulation of coinage in Daorsi territory
- Marić 1996 Z. Marić, *Rezultati istraživanja utvrđenog ilirskog grada kod Ošanića blizu Stoca*, Hercegovina, 2 (10), Mostar 1996, 43-65.
- Marić 2000 Z. Marić, *Helenistički utjecaj na ilirsko pleme Daorsa*, Godišnjak CBI 29, Sarajevo 2000, 37-51.
- Marić 2004 Z. Marić, *Grafiti sa grčkih posuda iz razorenog ilirskog grada Daorsona iznad sela Ošanića kod Stoca u Hercegovini*, Godišnjak CBI XXXIII, Sarajevo 2004, 185-216.
- Marijan 1988 B. Marijan, *Protohistorijski nalazi s gradine u Prenju kod Stoca*, GZM n. s. Arheologija, 42/43, Sarajevo 1988, 61-71.
- Marijan 2001 B. Marijan, *Gradina u Ošanićima u Stocu (naseobinski okviri i problemi arheoloških istraživanja)*, Hercegovina br. 6-7 (14-15), Mostar 2001, 7-29.
- Marijan 2011 B. Marijan, *Protopovijesno doba u Hercegovini*, Hum i Hercegovina kroz povijest, Zbornik radova, knjiga I, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2011, 25-54.
- Marović 1976 I. Marović, *Iz numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu*, Godišnjak CBI XIII, Sarajevo 1976, 221-244.
- Marović 1988 I. Marović, *Novac ilirskog dinasta Baleja u Arheološkom muzeju u Splitu*, VAHD 81, Split 1988, 81-145.
- Miše 2010 M. Miše, *Keramika tipa "Gnathia" na istočnoj obali Jadrana (od 4. do 1. st. pr. Kr.)*, doktorska disertacija, Zagreb 2010.
- Patsch 1901 C. Patsch, *Daversi*, Paulys Real Encyclopadie der Classischen Altertumwissenschaften, Vierter Band, Stuttgart 1901, 2231-2232.
- Patsch 1902 C. Patsch, *Nahogjaji novaca*, GZM XIV, Sarajevo 1902, 391-438.
- Patsch 1906 C. Patsch, *Pseudo-Skylaxovo jezero, Prinosa povijesti donjeg poriječja rijeke Neretve*, GZM XVIII, Sarajevo 1906, 367-390.
- Patsch 1907 C. Patsch, *Zur Geschichte und Topographie von Narona*, Wien 1907.
- Pitner 1904 K. Pitner, *Apollonia i Dyrrhachium novci iz moje zbirke*, GZM, Sarajevo 1904, 237-243.
- Patsch 1922 C. Patsch, *Historische Wanderungen im Karst und an der Adria, Die Herzegowina einst und jetzt*, Wien 1922.
- Pouqueville 1826 F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Grèce*, Paris 1826.
- Rendić-Miočević 1965 D. Rendić-Miočević, *Prolegomena ilirskoj numografiji*, Godišnjak III, CBI 1, Sarajevo 1965, 77-93.
- Rendić-Miočević 1973 D. Rendić-Miočević, *Uz nalaz doskora nepoznata labeatskog novca, Prilog ikonografiji ilirskog plemenskog novca*, Numizmatičke vijesti br. 31, Zagreb 1973, 9-24.
- Rendić-Miočević 1985 D. Rendić-Miočević, *Uz jedan prijedlog za novu kronologiju Balejevih emisija*, Numizmatičke vijesti br. 39, Zagreb 1985, 3-11.
- Rendić-Miočević 1988 D. Rendić-Miočević, *O grčko-ilirskim emisijama jadranskih kovnica i o pitanju ilirskog novca (Epilegomena ilirskoj numografiji)*, Numizmatika I (VII), god. 7, Zagreb 1988, 9-15.
- Stockert 1919 K. Stockert, *Zur Münzkunde der dalmatinisch-griechischen Kolonien*, Numismatische Zeitschrift 52, Wien 1919, 125-127.
- Šašel Kos 2005 M. Šašel Kos, *Appian And Illyricum*, Ljubljana 2005.
- Šašel Kos 2007 M. Šašel Kos, *The Illyrian king Ballaeus - some historical aspects*, Èpire, Illyrie, Macèdonie..., Collection ERGA 10, Clermont-Ferrand 2007, 125-138.
- Šešelj 2009 L. Šešelj, *Promunturium Diomedis: Svetište na rtu Ploča i jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, doktorski rad, Zadar 2009.
- Škegro 1999 A. Škegro, *Gospodarstvo rimske provincije Dalmacije*, Zagreb 1999.
- Ujes 1993 D. Ujes, *Novac "kralja" Balajosa i risanske kovnice iz Narodnog muzeja u Beogradu*, Numizmatičar 16, Beograd 1993, 5-35.
- Vasilj 1992 S. Vasilj, *Novčić Oite s Ošanića*, Prilozi Instituta za arheologiju 9, Zagreb 1992, 131-133.
- Vasilj 2003 S. Vasilj, *Novčić Fokide s Gradine u Ošanićima kod Stoca*, Radovi 45, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Zagreb-Zadar 2003, 1-5.
- Visonà 1985 P. Visonà, *Coins of Ballaios found in Italy*, VAHD 78, Split 1985, 117-121.

- Von Sallet 1885   A. v. Sallet, *Die Erwerbungen des Königlichen Münzkabinetts vom Jahre 1884*, Zeitschrift für Numismatik 13, Berlin, 60-88.
- Von Schlosser 1893   J. Von Schlosser, *Beschreibung der altgriechischen Münzen, Thesalien, Illyrien, Dalmatien und die Inseln des Adriatischen Meeres, Epeiros*, Wien 1893.
- Wilkes 1969   J. J. Wilkes, *Dalmatia*, London 1969.
- Zaninović 1980   M. Zaninović, *Područje Neretve kao vojni mostobran rimske antike*, Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD-a 5, Split 1980, 173-180.
- Zaninović 2003   M. Zaninović, *Područje Neretve i srednjojadransko otočje*, Arheološka istraživanja u Naroni i dolini Neretve, Izdanja HAD-a 22, Zagreb-Metković-Split 2003, 277-287.
- Zippel 1877   G. Zippel, *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Verlag B. G. Teubner, Leipzig 1877.